

Grzegorz Kubalica¹
gkubalica@gmail.com
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

Historia ewangelizacji w peruwiańskiej prałaturze

Moyobamba

The History of Evangelization in the Peruvian Prelature of *Moyobamba*

Cytowanie: Kubalica G., 2023, *Historia ewangelizacji w peruwiańskiej prałaturze Moyobamba*, Nurt SVD, t. 154, nr 2, s. 72-86

Streszczenie

Artykuł opisuje historię powstania prałatury Moyobamba (Peru), której początki ewangelizacji rozpoczynają się już od działalności trzeciego biskupa archidiecezji Limy – św. Turybiusza. Istotny wpływ na ewangelizację mieli również jezuici oraz franciszkanie, którzy pomimo trudno dostępnego geograficznie terenu docierali z posługą sakramentalną do żyjących tu Indian. Silnym impulsem do powstania Prałatury i jej dalszego rozwoju było zaproszenie księży pasjonistów przez biskupa Emilio Lissón oraz posługa biskupa Martin Elorza, którego proces beatyfikacyjny rozpoczął się w 2002 roku.

Słowa kluczowe: Moyobamba, Turybiusz, misje, ewangelizacja, historia, Peru.

Abstract

The article concentrates on the history of the creation of the Prelature of *Moyobamba* (Peru) whose beginnings in evangelisation can be traced back to the activity of the third Bishop of the Archdiocese of Lima, St Turibius. The Jesuits and Franciscans also had a significant impact on evangelization who, despite the geographically difficult terrain, reached the Indians living there with sacramental service. A strong impulse for the creation of the Prelature and its further development was the invitation of the Passionist Fathers by Bishop

¹ Ur. w 1987 r. Prezbiter diecezji tarnowskiej. Misjonarz w Peru od 2018 roku, od 2023 – proboszcz w parafii San Roque y Santa Teresa w Jepelacio, w prałaturze Moyobamba.

Emilio Lissón and the service of Bishop Martin Elorza, whose beatification process began in 2002.

Keywords: *Moyobamba*, Turibius, missions, evangelization, history, Perú.

Wprowadzenie

Erygowana 7 marca 1948 roku bullą *Romanus Pontifex* przez papieża Piusa XII prałatura Moyobamba znajduje się w północnej części Peru (Arrien, 1992, s. 429). Obecnie jej teren o powierzchni 50 000 kilometrów kwadratowych obejmuje prawie cały region San Martín z wyjątkiem prowincji Tocache. Rozciąga się od wschodniego zbocza Andów w północnej części aż po doliny rzek Cumbaza, Mayo i Huallaga, obejmując Alto Mayo oraz Bajo Mayo. Początkowo należała do jurysdykcji diecezji w Limie, następnie Trujillo, później do diecezji Maynas, która została przekształcona w diecezję Chachapoyas.

Alonso de Alvarado w 1535 roku odkrył osadę miejscowych Indian nazywaną Muyu Pampa. Następnie, 25 lipca 1540 roku, stworzył tam miasto – pierwsze założone przez Hiszpanów w Amazonii. Moyobamba jest położona na wysokości 860 m. n.p.m. w dolinie Alto Mayo. Używa się również nazwy *Santiago de los ocho valles de Moyobamba* (Osiem Dolin Moyobamby św. Jakuba), ponieważ miasto otaczają doliny rzek Yuracyacu, Negro, Tonchima, Indoche, Rumiyacu i Gera, Huascayacu i Juningue. Obecnie powiat Moyobamba obejmuje sześć dystryktów: Moyobamba, Calzada, Habana, Jepelacio, Soritor i Yantaló. Jako oddzielny region funkcjonuje od 7 lutego 1866 roku (Mansilla Guevara, 2000).

1. Pierwszy etap ewangelizacji

Od 1546 roku teren obecnej prałatury należał do archidiecezji w Limie. Biskupem Limy od 1581 do 1606 roku był św. Turybiusz de Mogrovejo, który wcześniej wykładał prawo na uniwersytecie w Salamance. Po święceniach kapłańskich, udzielonych mu przez biskupa Granady Juana Mendeza de Salvatierra w 1579 roku, udał się do Peru i 12 maja 1581 roku objął diecezję w Limie. Troszczył się o właściwą formację duchowieństwa, o życie duchowe i o budowę kościołów, a jednocześnie był gorliwym misjonarzem. Już od początku posługi swój czas poświęcał na duszpasterstwo miejscowych ludzi i na

odwiedzanie księży. Celem wizyt duszpasterskich w rozległej diecezji było utrzymanie stałego kontaktu z księżmi i wiernymi, poznanie realnej liczby wiernych oraz ich życia, procesu ewangelizacji, jakości przekazywanej doktryny, zachowania odpowiedzialnych za życie we wspólnocie oraz warunków klimatycznych. Sekretarz biskupa pisał, że drogi, którymi się przemieszczali, były bardzo trudne do pokonania, częściej poruszały się po nich zwierzęta niż ludzie. Podróże misyjne Turybiusza nie miały na celu jedynie wizytacji, ale również intensywną ewangelizację miejscowych ludzi. Przygotowywał ich do sakramentów, następnie sam ich udzielał. Dużo czasu poświęcał również na formację ówczesnego duchowieństwa oraz odpowiedzialnych za chrześcijan. Wykorzystywał intensywnie każdy dzień, który traktował jak skarb i nie chciał go zmarnować. Troszczył się także o warunki życia właścicieli dużych posiadłości oraz o pracowników kopalni. Wstawał się za nimi u Hiszpanów, wykorzystując znajomość prawa, którą nabył na uniwersytecie w Salamance. Zdobyte doświadczenie bardzo mu pomogło w III Synodzie Limskim (1582-1583), podczas którego podejmowano kwestie związane z ewangelizacją. Zdecydowano na nim o głoszeniu kazań oraz o katechizacji w miejscowych językach (Benito, 2006).

Turybiusz de Mogrovejo udał się w trzy podróże misyjne - w latach 1584-1590, 1593-1598 oraz 1605-1606 - odwiedzając najodleglejsze zakątki diecezji, która swoją powierzchnią przekraczała kilkakrotnie Polskę i obejmowała zarówno wysokie Andy, jak i dżungłę oraz pustynię (Fernández García, 2000, s. 157-159). Spore odległości oraz mało dostępny teren powodowały bardzo poważne trudności komunikacyjne (Benito, 2006, s. XXIX-XLVIII). Biskup Turybiusz drogę pokonywał na mule lub pieszo, a jednym z trudniejszych odcinków było zejście z wysokich Andów od strony Chachapoyas do Moyobamby. Odwiedził ją 6 czerwca 1586 roku oraz 4 maja 1595 roku. Pierwsza wizyta wymagała zejścia z gór podczas obfitych opadów deszczu w nocy. Don Sánchez de Ávila, który mu towarzyszył, nazwał ją „nocą tragiczną”, „na nogach, w bagnach i błocie do kolan, z wieloma upadkami” (Puig-Tarrats, 2006, s. 62). Turybiusz odwiedził wspólnoty chrześcijan w miejscowościach Dezetor, Oromina, Gepelacio, Gera, Huasiriquin, Palanga, Chirimoto, Naranjos i Guacititayo. Podczas wizyt przygotowywał ludzi do sakramentów oraz ustanawiał odpowiedzialnych za wspólnoty, którzy mieli podtrzymywać wiarę miejscowych chrześcijan (Puig-Tarrats, 2006, s. 61-62).

Historyk J. Toribio Polo tak pisał o Turybiuszu: „Wielki Biskup, który może być uznawany za Apostoła i Ojca Kościoła peruwiańskiego.

Ponad ruinami świeckiego Imperium Inków wyłania się wspaniała postać Anioła Pokoju, który usiłował rozproszyć mroki, ewangelizując Indian, wzywając do współczucia i przebaczenia, kochając i służąc” (Benito, 2006). Podczas swoich podróży misyjnych biskup Turybiesz udzielał sakramentów chrztu i bierzmowania, ustanawiał również prezbiterów, którzy mieli kontynuować ewangelizację. Troszczył się również o właściwy przekaz prawd wiary (Benito, 2006).

Turybiesz de Mogrovejo zmarł 23 marca 1606 roku. Został beatyfikowany 28 czerwca 1697 roku przez papieża Innocentego XI, a kanonizowany 10 grudnia 1726 roku przez papieża Benedykta XIII (Benito, 2006).

Region Maynas był objęty zasięgiem redukcji jezuickich. Jak zapisał Joaquín García: „Maynas była ziemią najtrudniejszą, co powodowało, że adaptacja wymagała o wiele więcej wysiłku niż w innych regionach” (Arrien, 1992, s. 31). Trudności były spowodowane między innymi tym, że misjonarze ze względu na swoje pochodzenie byli utożsamiani z konkwistadorami (Cuesta, 1992, s. 794). Jednak pomimo przeszkód jezuici stworzyli parafie w Jeberos, Yurimaguas, San Jose de Pinches i Lamas (Szyszka, 2015, s. 93, 151). Prężna działalność jezuitów została zakończona w 1768 roku wydaniem dekretu przez Karola III, który przekazał prowadzone przez nich misje miejscowemu klerowi, a następnie franciszkanom (Arrien, 1992, s. 30-38). Ich działalność misyjna rozpoczęła się od utworzenia klasztoru w Santa Rosa de Ocopa, z którego wyruszali, aby ewangelizować rozległe tereny Peru. Jednym z zakonników, którzy udali się na teren obecnej prałatury, był franciszkanin Manuel Sobreviela. Przybył on do Peru w roku 1784. Poznając kraj, udał się do Tarapoto, by przygotować mieszkańców do przyjęcia sakramentów. W kronikach klasztoru w Ocopie wśród 120 miejscowości, gdzie były obecne wspólnoty chrześcijan, znalazły się Tarapoto, Cumbaza, Morales i Lamas, należące do obecnej prałatury Moyobamba (Arrien, 1992, s. 48).

2. Powstanie diecezji Maynas

28 maja 1803 roku papież Pius VII erygował diecezję Maynas. Została wydzielona z diecezji Quito, Trujillo i archidiecezji Lima, a swoim obszarem objęła również obecną część Ekwadoru (region Pastaza, Morona Santiago, Orellana, Sucumbios, Napo), Kolumbii (regiony Amazonas, Putumayo, Caqueta), Brazylii (Amazonas i Acre) i Boliwii (Pando). Choć teren diecezji był w dalszym ciągu bardzo rozległy,

jednak pomogło to w organizacji diecezji oraz formacji kapłańskiej. Stolica diecezji była wielokrotnie zmieniana. Początkowo znajdowała się w Jebreros, w roku 1812 biskup Sánchez Rangel przeniósł ją do Moyobamby, natomiast 2 czerwca 1843 roku papież Grzegorz XVI zmienił nazwę diecezji na Chachapoyas, przenosząc jej stolicę do miasta o tej samej nazwie.

Poważnym problemem diecezji Maynas był brak duszpasterzy. Do funkcjonowania wymagała ich przynajmniej stu, natomiast liczba księży oscylowała między 25 a 30 (Arrien, 1992, s. 50-53).

Na uwagę zasługuje kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny znajdujący się w Tabalosos. Prężnie rozwijał się tam kult Matki Bożej w tajemnicy narodzenia. Chociaż miasteczko liczyło w 1814 roku jedynie 419 mieszkańców, jednak Papież Pius VII 24 stycznia 1817 roku oficjalnie uznał miejscowy kościół za sanktuarium oraz umożliwił uzyskanie odpustu zupełnego tym, którzy przyjmowali komunię św. w uroczystości Najświętszej Maryi Panny. Najważniejszym dniem jest 8 września, kiedy do sanktuarium przyjeżdżają czciciele Matki Bożej z różnych regionów, przywożąc ze sobą kwiaty i świece. Jednym ze zwyczajów jest modlitwa *Salve Coronada*, podczas której *cabezones*, czyli odpowiedzialni za organizowanie fiesty, nakładają na siebie koronę Matki Bożej podczas odmawiania *Ojcze nasz*, *Zdrowaś Maryjo* oraz *Salve* (Arrien, 1992, s. 125).

Kolejnym czynnikiem, który w znacznym stopniu wpłynął na ewangelizację oraz organizację diecezji Maynas, była wojna o niepodległość w Peru, a następnie wojna domowa prowadzona przez ruch wyzwolńczy. W 1820 roku San Martín i Trujillo ogłosiły niepodległość. Punktem kulminacyjnym była wygrana w 1821 roku bitwa pod Higos Urco niedaleko Chachapoyas. Wojska hiszpańskie wycofały się do Moyobamby, po czym Fernandez Álvarez powiadomił ówczesnego biskupa Sancheza Rangela o swojej porażce i powrocie do Hiszpanii. Niepodległość Maynas ogłoszono oficjalnie 19 sierpnia 1821 roku. Był to pierwszy krok do usamodzielniania się kraju. Ruchy wolnościowe, które działały na wielu płaszczyznach, również w rządzie dążyły do całkowitego uniezależnienia się kraju. Dotknęło to także Kościoła, który do tej pory podlegał Królestwu Hiszpańskiemu. Wojna domowa, trwająca po uzyskaniu niepodległości, była czasem ścierania się poglądów lewicowych i prawicowych. Niektóre grupy chciały wykorzystywać Kościół jako narzędzie polityczne, a sam prezydent Peru przedstawiał kandydatów na biskupów oraz kanoników. Nie brakowało również agresywnych ataków na gorliwych i oddanych duszpasterzy. Skutkiem zerwania relacji z Królestwem Hiszpańskim

oraz utożsamiania religii katolickiej z konkwistą był piętnastoletni wakant na stolicy biskupiej w Maynas. Wielu hiszpańskich misjonarzy wyjechało, natomiast spora część miejscowych księży przeszła do stanu świeckiego. Zamknięto również wiele seminariów i domów zakonnych, łącznie z klasztorem Santa Rosa de Ocopa. Pierwsze porozumienie, które zakończyło walki oraz jasno wyznaczało granicę między państwem a Kościołem, zostało zawarte w 1860 roku pomiędzy rządem peruwiańskim a episkopatem Peru, natomiast w 1874 roku papież Pius IX uznał oficjalnie patronat Republiki Peru nad tamtejszym Kościołem (Arrien, 1992, s. 55-57).

Po zawarciu porozumienia odeszło wielu księży, którzy w Kościele widzieli narzędzie polityczne, nastąpiła również reorganizacja seminariów i instytucji kościelnych. Po piętnastoletnim wakacie diecezję Maynas w 1840 roku objął biskup José Maria Arriaga, który zastał ją bez misjonarzy, bez seminarium i z zamkniętym klasztorem Santa Rosa de Ocopa, gdzie była również katolicka szkoła. Biskup natychmiast wysłał prośby o nowych księży i pomoc materialną, reaktywował Colegio de Ocopa oraz utworzył seminarium. Teren obecnej prałatury, który obejmował tylko część rozległej diecezji Maynas, posiadał wówczas sześć parafii: w Moyobambie, Lamas, Tarapoto, Chazuta, Saposoa i Pachiza. Ogromne potrzeby wyznaczyły kierunek działań kolejnych biskupów przez następne lata. Jednak rozległy i trudno dostępny obszar oraz brak kapłanów powodowały wielkie problemy organizacyjne oraz formacyjne (Arrien, 1992, s. 70-73).

W 1902 roku nowym biskupem diecezji Maynas został José Santiago Irala. Z powodu słabego zdrowia i wrogości księży w 1908 roku złożył rezygnację. Został diecezję, w której księża nie życzyli sobie jego obecności, głównie z powodu nieuporządkowanego własnego życia moralnego. Nie respektowali również przepisów liturgicznych ani prawa kanonicznego. Spośród 36 posługujących księży biskup José Santiago Irala suspendował aż jedenastu (Arrien, 1992, s. 75-76).

W 1908 roku rządy w diecezji Maynas objął biskup Emilio Lissón, który w liście do papieża Piusa X tak opisał zastaną rzeczywistość: „Diecezja oraz jej stolica są w opłakanym stanie. Seminarium w ruinie, katedra zamknięta od lat, duchowieństwo znikome. Przede wszystkim ta ziemia jest przepelniona zazdrością, nienawiścią oraz wrogością. Jest to efekt złej polityki. Jednak wydaje mi się, że z pomocą Bożą nie tracimy spokoju ducha, którego dziś potrzeba jak nigdy” (Arrien, 1992, s. 85). Na przełomie XIX i XX wieku powszechne były słabości moralne oraz laksyzm duchowieństwa. Niezwykle częsty wśród księży był

wtedy nie tylko oficjalny konkubinaty, ale również życie wraz z rodziną i dziećmi w domach parafialnych. Pomimo suspendowania wielu księży z powodu zgorszenia publicznego, biskup Lissón nie rezygnował z pracy nad zmianą niewłaściwych obyczajów. Duży nacisk kładł na formację permanentną księży, m.in. poprzez coroczne rekolekcje. Podczas jego posługi znacznej poprawie uległo życie moralne oraz posłuszeństwo duchowieństwa. Wiele do życzenia pozostawiała formacja intelektualna księży. „Poza kilkoma księżmi nikt nie zna łaciny i w dziedzinie teologii ledwie znają jedynie to, co konieczne do ważności i administrowania sakramentami” (Arrien, 1992, s. 85). Podczas czterech synodów, które zwołał biskup Lissón, parafie stały się centrami duszpasterskimi, gdzie w niedziele i święta oprócz celebracji Eucharystii prowadzone były katechezy oparte na *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, podczas których czytano jego fragmenty, a następnie objaśniano. Biskup Lissón utworzył również seminarium, w którym – z powodu niewystarczającej liczby księży – został formatorem i wykładowcą (Arrien, 1992, s. 81-88).

3. Nowy etap ewangelizacji

Bardzo ważną decyzją dla ewangelizacji było zaproszenie w 1911 roku księży ze Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa, nazywanych pasjonistami. Ich miejscem przeznaczenia było Tarapoto, które stało się centrum misji. Po prawie czteromiesięcznej podróży z Hiszpanii 17 maja 1913 roku dotarło sześciu księży i sześciu braci. Misja pasjonistów obejmowała teren Bajo Mayo i Huallaga Central, który obecnie tworzy południową część prałatury Moyobamba. Powstały wtedy parafie odległe od Tarapoto o 23 km w Lamas, o 135 km w Juanjuí i o 140 km w Saposoa, do każdej z nich należało po kilkadziesiąt wiosek. Przed nowo przybyłymi zakonnikami stało niezwykle trudne zadanie – przystosowanie się do nowych warunków życia oraz dostosowanie reguły do nowej rzeczywistości duszpasterskiej. Przez pierwsze dwadzieścia lat posługi pasjoniści nie mieli swojego domu i mieszkali w wynajmowanych mieszkaniach. Dom, który wybudowali dwadzieścia lat później w Tarapoto, jest pierwszym w Ameryce Południowej (Astigarraga Lizarralde, 1992, s. 51-52).

Centralnym miejscem posługi pasjonistów było Tarapoto, do którego należały parafie w Chazuta, Morales, Cumbaza, Juan Guerra, Shilcayo oraz Shapaja. Autochtoni zajmowali się głównie polowaniem i łowieniem ryb. Byli to Indianie Cumbaza, Atumpampa, Chimbino oraz

Patino, którzy dali początek Metysom Tarapotinos. Miasto Tarapoto powstało w 1782 roku. Początkowo było niewielkim miasteczkiem, jednak wraz z rozwojem infrastruktury drogowej zaczęło się rozrastać. W 1862 roku miało 7500 mieszkańców, a w 1866 roku zostało stolicą prowincji Huallaga. Ludzie, wśród których pracowali pasjoniści, zajmowali się głównie rolnictwem na polach, które nazywano *chacras*. Uprawiali tam tytoń, kawę, bawełnę oraz zboże. Hodowali również bydło oraz zajmowali się suszeniem złowionych ryb. Liczba osób, które pracowały w polu, sięgała nieraz 200. Dlatego też zakonnicy z misją ewangelizacyjną udawali się w miejsca pracy rolników, którzy bardzo często nie umieli nawet wykonać znaku krzyża (Arrien, 1992, s. 115-119).

Pasjoniści rozpoczęli pracę w Lamas 24 kwietnia 1913 roku. Miało ono wówczas ponad 4000 mieszkańców. Zamieszkiwali je miejscowi Indianie nazywani Quechua-Lamista, natomiast później zaczęli się osiedlać mieszkańcy z Cajamarca, Chachapoyas oraz z Limy. Indianie Quechua-Lamista mają swoją własną kulturę, ubiór, charakterystyczny taniec, a uroczysty odpust, nazywany fiestą, obchodzą we wspomnienie św. Róży z Limy. Metysi natomiast nie mogą szczycić się już tak bogatą tradycją, ale swoją fiestę wraz z procesją mają w uroczystość Matki Bożej z Góry Karmel. Mieszkańcy Lamas posiadają zazwyczaj dwa domy – jeden w mieście, a drugi w *chacra*, czyli w polu, gdzie spędzają większość czasu. Uprawiają różne odmiany kukurydzy oraz fasolę, jukę, banany i tytoń. Lamas swój rozwój zawdzięcza współpracy Indian Quechua-Lamista z Metysami. Indianie zajmowali się produkcją rolną, natomiast Metysi, którzy przybyli z innych części Peru, handlem i eksportem. Współpraca Metysów i miejscowych Indian przełożyła się również na życie religijne. Metysi, którzy mieli większą świadomość religijną, pełnili funkcję *padrinos*, czyli m.in. rodziców chrzestnych u Indian Quechua-Lamista. Ich aktywność nie ograniczała się tylko do organizowania samej ceremonii i przyjęcia – czuli się oni również odpowiedzialni za przekaz wiary (Arrien, 1992, s. 120-124).

Ewangelizacja w prowincji Huallaga od 1913 roku prowadzona była w czterech parafiach – w Saposoa, Juanjuí i Pachiza, które pozostały w prałaturze Moyobamba, oraz w Uchiza, należącej obecnie do diecezji Huánuco. Początkowo stolicą prowincji była La Villa de San Juan de Saposoa, która została utworzona w 1668 roku, mając około 3000 mieszkańców, Ludzie, którzy przybyli głównie z Celendín i zajmowali się przede wszystkim uprawą bananów, kukurydzy, fasoli, trzciny cukrowej oraz bawełny. Do parafii w Saposoa należały Pasarraya,

Piscocoyacu, El Eslabón, Sacanche oraz Tingo de Saposoa. Wszystkie posiadały kaplicę oraz szkoły. Samo miasto Saposoa nie sprawiało dobrego wrażenia jako stolica prowincji, ponieważ było bardzo zaniedbane oraz znajdowało się 35 km od rzeki Huallaga, dlatego też ówczesny proboszcz przeniósł się do miasta Bellavista, które było lepiej położone oraz rozwijało się dużo szybciej.

Miasto Juanjuí powstawało w pierwszej połowie XIX wieku i rozwijało się bardzo prężnie dzięki położeniu przy rzece Huallaga oraz poprzez uprawę kukurydzy, ryżu, cebuli, kawy, kakao, bananów i bawełny. W 1927 roku uzyskało prawa miejskie, a następnie stało się stolicą prowincji Mariscal Cáceres. Do czasu przybycia pasjonistów było administrowane przez proboszcza z Pachiza, natomiast jako samodzielna parafia zaczęło funkcjonować 22 czerwca 1913 roku, obejmując terytorium Pachiza, Huicungo, Valle oraz Tocache i Uchiza. Ksiądz Tomás Pestana został zapamiętany jako aktywny misjonarz, który wybudował kościół, ożywił życie pastoralne, dbał o dostępność nie tylko katechizmów, ale również i wszelakich materiałów katechetycznych. Przez kilka miesięcy, wybrany przez aklamację, sprawował również funkcję burmistrza miasta, (Arrien, 1992, s. 125-130).

Ewangelizacja prowadzona przez pasjonistów koncentrowała się głównie na życiu sakramentalnym, katechezie oraz głoszeniu kazań w duchu odbywających się synodów i prawa kanonicznego. Zakonnicy poświęcali również sporo czasu na katechezę w szkole, co dopełniało katechezy prowadzone w parafii. Misjonarze co roku odwiedzali najbardziej odległe wioski, które wymagały wyprawy łodzią wzdłuż rzek oraz pieszo. Podczas odwiedzin w wioskach udzielano sakramentów chrztu oraz prowadzono katechezy. Dobre owoce przyniosła stała obecność pasjonistów w parafiach, które obsługiwane były do tej pory na odległość. Umożliwiło to organizowanie aktywnego życia duszpasterskiego oraz zapewnienie regularnych celebracji Eucharystii, sakramentu pokuty i pojednania, a także głoszenie katechezy. Niestety, z powodu licznych zajęć i początkowych trudności powstały braki w dokumentacji ewangelizacji pasjonistów (Astigarraga Lizarralde, 1992, s. 53-57).

Pierwsze lata posługi pasjonistów były bardzo trudne. Powodem tego było przede wszystkim nowe środowisko, konieczność adaptacji i przystosowania się do innego klimatu, jedzenia oraz odmiennej formy życia zakonnego. Pierwsi misjonarze pracowali z dala od siebie, musieli zadbać o miejsce do zamieszkania oraz do sprawowania kultu. Wielu z nich musiało wybudować nowe plebanie

i dokonać gruntownych remontów kościołów. Warunki, w jakich przyszło im żyć, i trudności, z jakimi musieli się zmagać, znacznie odbiegały od życia w hiszpańskim domu zakonnym. Początkowe trudności spowodowały, że misjonarze, którzy przyjechali na czteroletnie doświadczenie misyjne, chcieli wrócić do swojego kraju. Takie plany zaprezentował przełożony Atanasio Jáuregui w 1917 roku podczas kapituły w Bilbao, a sytuację tę przedstawiono podczas kapituły generalnej w Rzymie w 1920 roku. Dekret zawieszający działalność misyjną postawił w trudnej sytuacji misjonarzy, którzy ciągle przebywali na swoich placówkach i pomimo niejasnej sytuacji troszczyli się o rozwój lokalnego Kościoła. Biskup Lissón zbadawszy całą sprawę i jednocześnie przerażony pozostawieniem ponad dwudziestu tysięcy ludzi bez opieki duszpasterskiej, porozumiał się z zakonem pasjonistów i finalnie odwołano dekret zawieszający działalność misyjną. W 1921 roku stworzono Prefekturę apostołską św. Gabriela w Alto Amazonas ze stolicą w sąsiadującym Yurimaguas. Od tego momentu przyjeżdżający misjonarze mieli swoje struktury zakonne, co ustabilizowało ich sytuację. Po tych zawirowaniach grupa misjonarzy zredukowała się do zaledwie trzech księży – pozostali Andrés Asenjo w Tarapoto, Hipólito Beláustegui w Lamas oraz Tomás Pestana w Juanjui. Jednak po ustabilizowaniu się formalnej sytuacji księży ze Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa liczba misjonarzy zaczęła stopniowo wzrastać (Astigarraga Lizarralde, 1992, s. 54-55).

4. Powstanie prałatury Moyobamba

7 marca 1948 roku papież Pius XII utworzył prałaturę Moyobamba, obejmującą ówczesny teren regionu San Martín. Została ona powierzona pieczy księży pasjonistów, a pierwszym mianowanym biskupem 21 stycznia 1949 roku został Martín Elorza. Przyjął sakrę biskupią 10 lipca tego samego roku.

Nowo utworzona prałatura stała przed wieloma wyzwaniem. W ciągu następných czterdziestu lat liczba ludności w Moyobambie wzrosła z siedmiu do dwudziestu sześciu tysięcy mieszkańców, natomiast w Tarapoto – z ośmiu do siedemdziesięciu jeden tysięcy mieszkańców. Biskup Elorza wyznaczył kierunek rozwoju prałatury na kolejne dekady. Początki jego posługi nie należały do łatwych, nie zastał plebanii ani katedry, mieszkał w kiepskich warunkach w wynajmowanym mieszkaniu. Moyobamba była wtedy jedyną stolicą diecezji w Peru bez elektryczności i jedyną stolicą diecezji bez kościoła (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 5-6).

Biskupa Elorza nazywano „dobrym pasterzem”. Jednym z jego celów było systematyczne odwiedzanie parafii. Dokładnie planował każdą wizytę pastoralną i bardzo rzadko dokonywał zmian w ustalonym planie. Co roku odwiedzał jeden powiat, a każda wizytacja trwała około dwóch miesięcy. Były one bardzo wyczerpujące, ponieważ nie istniały wtedy drogi, a odległości pomiędzy wioskami przekraczały dzień marszu, co powodowało, że zarówno biskup, jak i jego towarzysze musieli spać w przypadkowych miejscach. Po każdej z wypraw cała ekipa wracała wycieńczona i z uszczerbkami na zdrowiu. Odwiedzał najbardziej odległe miejsca, mając przygotowany szczegółowy plan na przynajmniej trzy dni pobytu w każdej z wiosek. Swoją wizytę rozpoczynał od wstępnego przygotowania do sakramentu bierzmowania, zapisania kandydatów, sprawdzenia wiedzy oraz spowiedzi. Następnie przygotowywał do Pierwszej Komunii i spowiedzi oraz do chrztu. Kolejnymi etapami było spotkanie z rodzinami katolickimi, modlitwa za zmarłych na cmentarzu, wizyta w szkołach, sprawdzenie ksiąg parafialnych, stanu i wyposażenia plebanii oraz kościoła (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 15-22).

Nowo powstała prałatura cierpiała z powodu braku duszpasterzy, parafie były bardzo rozległe, do każdej z nich należało kilkadziesiąt wiosek, co powodowało wiele trudności na polu duszpasterskim. Księża systematycznie odwiedzali wioski położone blisko siedziby parafii, a do pozostałych z wielkim trudem udawało im się docierać raz w roku. Dlatego też biskup Elorza bardzo duży nacisk położył na duszpasterstwo powołaniowe wśród miejscowej młodzieży. Pierwszym krokiem było zaplanowanie budowy miejscowego seminarium, na które pozyskał teren oraz rozpoczął poszukiwanie środków. Klerycy, którzy chcieli rozpocząć formację, musieli udawać się aż do odległego o 800 km Trujillo. W prałaturze powstała Obra Diocesana de las Vocaciones Sacerdotales (Diecezjalne Dzieło Powołań Kapłańskich), której zadaniem było organizowanie spotkań powołaniowych oraz pielęgnowanie pragnienia służby Bogu u tych, którzy chcieli wstąpić do seminarium. Spotkania powołaniowe były prowadzone w szkołach oraz w parafiach. Ponieważ prałatura zmagiała się z problemami finansowymi, konieczne było poszukiwanie środków na utrzymanie kleryków. Pozyskiwano je m.in. ze sprzedaży dachówek i cegieł produkowanych w Tarapoto. Poziom edukacji oraz życia religijnego w rodzinach był na niskim poziomie, co powodowało znaczne trudności u kleryków, którzy rozpoczynali formację w Trujillo. Biskup Elorza postanowił zatem stworzyć w Moyobambie proseminarium, którego zadaniem miało być przygotowanie

kandydatów do wstąpienia do seminarium i rozpoczęcia formacji. Plany te przedstawił podczas wizyty *ad limina* w 1959 roku w Rzymie (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 23-28).

W 1959 roku do seminarium zgłosiło się pięćdziesięciu kandydatów, spośród których formację w Trujillo rozpoczęło dziewięciu. Trzy lata później w seminarium formowało się już 36 alumnów. Jednak miejscowe powołania były chwiejne, na skutek czego w 1965 roku było jedynie dziewięciu kleryków. Głównym powodem niestabilności powołań było środowisko, w którym dorastali młodzi ludzie. Powszechne były rozwiązłość i oszustwa, a kompletne rodziny stanowiły rzadkość (Arrien, 1992, s. 506-508).

Kolejnym celem postawionym przez biskupa Elorzę było budowanie kościołów – powodem była ich mała ilość, a także kiepski stan tych nielicznych istniejących. Najtrudniejsza sytuacja była w wioskach i w miasteczkach, gdzie katolicy nie mieli kaplic, natomiast wspólnoty protestanckie dysponowały swoimi miejscami kultu. Do głównych zadań biskupa należało pozyskiwanie środków, nawiązanie kontaktów z rządem i organizowanie transportu materiałów budowlanych w celu rozpoczęcia budów. Wznoszenie katedry w Moyobambie rozpoczęto w 1954 roku, jednak prace były wstrzymywane z powodu braku środków (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 29-33).

Istotny obszar dla biskupa Elorzy stanowiła edukacja. Był głęboko przekonany, że ludzie, którzy są bardziej świadomi i którzy potrafią czytać, będą bardziej odporni na wpływ protestantów. Nawiązawszy współpracę z rządem, zajął się organizacją ośrodków dydaktycznych nie tylko w samej Moyobambie, ale również w mniejszych miejscowościach oraz wioskach. Zdecydowaną większość szkół powierzył siostrom zakonnym. Planując edukację, działał zawsze według czterech punktów. Zaczynał od rozpoznania ludzi i rzeczywistości, w której żyją. Następnie nawiązywał współpracę z lokalnymi władzami, a swój plan przedstawiał ówczesnym władzom regionu. Większość szkół była podzielona na męskie i żeńskie, a uczniowie oprócz zdobywania wiedzy mieli również religię. Aby zwalczyć problem analfabetyzmu wśród dorosłych, przy pomocy Akcji Katolickiej stworzył Parafialną Szkołę Alfabetyzacji (Escuela Parroquial de Alfabetización). Pomimo wielu wysiłków w szkołach brakowało odpowiednio przygotowanej kadry. Biskup Elorza miał marzenie, aby w każdej miejscowości, gdzie jest szkoła, był odpowiedzialny proboszcz, który troszczyłby się również o nauczanie, szczególnie religii w szkołach. Aby promować katechizację, organizował konkursy katechetyczne w poszczególnych miejscowościach oraz

w prowincjach. W trakcie tych konkursów uczniowie rywalizowali w znajomości doktryny katolickiej. Podczas pierwszego finału w 1952 roku uczestniczyło czternaście szkół publicznych w Moyobambie oraz szesnaście w Tarapoto. Następne rozgrywki organizowano co roku, włączając w nie kolejne prowincje.

Bardzo poważne wyzwanie stanowiło należyte przygotowanie katechumenów. Z powodu braku księży przygotowanie to w mniejszych miejscowościach i odległych wioskach stawało się praktycznie niemożliwe. Problemem było podtrzymywanie wiary tłącej się w sercach miejscowych Indian, którzy z powodu braku systematycznych celebracji porzucali chęć przygotowania się do sakramentu chrztu (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 35-46).

Biskup Martín Elorza zaprosił do prałatury wiele żeńskich zgromadzeń. Siostry ze Zgromadzenia Nuestra Señora de Compasión rozpoczęły pracę w Tarapoto w 1963 roku (Arrien, 1992, s. 488), a franciszkanki ze Zgromadzenia Najświętszej Maryi Panny – w Juanjui w 1960 roku (Arrien, 1992, s. 490), natomiast siostry Las Mercedarias de la Caridad posługują w Moyobambie od 1961 roku (Arrien, 1992, s. 492). Siostry, oprócz udzielania pomocy w parafiach, prowadziły głównie szkoły dla dziewcząt, które wówczas bardzo często kończyły swoją edukację na szkole podstawowej.

Pasterz prałatury wydał wiele listów pasterskich i dekretów, w których zobowiązywał wszystkie istniejące parafie do prowadzenia kancelarii oraz dokumentacji, zapisywania w księgach informacji o przyjmowanych sakramentach, prowadzenia regularnej katechezy dla dzieci, wygłaszania kazań podczas Eucharystii oraz do wspierania stowarzyszeń i ruchów Kościoła katolickiego, takich jak Akcja Katolicka, Dzieci Maryi, Apostolstwo Modlitwy czy Legion Maryi. Duży nacisk położył również na troskę o obrazy i figury świętych, odpusty parafialne oraz podkreślał znaczenie rodziców chrzestnych przy sakramencie chrztu (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 35-46).

Posługa biskupa Elorzy przypadła na czas reform Soboru Watykańskiego II, dlatego też adresatami jego działań stali się ludzie najbiedniejsi, którzy nie mieli podstawowej opieki medycznej. Przy pomocy Caritas oraz sióstr ze zgromadzenia Madres Compasionistas i Mercedarias de la Caridad, zarówno w Moyobambie, jak i w Tarapoto otworzył punkty medyczne, gdzie najbiedniejsi mogli korzystać z pomocy lekarskiej za darmo. Wprowadził również rodzimy język do celebracji liturgicznych, tak aby stały się one bardziej zrozumiałe dla miejscowych ludzi (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 49-51).

Kolejne wyzwaniem stały się prężnie rozwijające się sekty protestanckie, które przyciągały ludzi darmowymi prezentami, lekami itp. W 1958 roku tych wspólnot było około 3500. Biskup Elorza zwalczał ich działalność wszelkimi sposobami. W 1957 roku wydał dekret, w którym dzieciom z rodzin katolickich zakazywał uczęszczania do szkół protestanckich z powodu wystawiania wiary na próbę. W konsekwencji księża namawiali rodziców, aby dzieci, które uczęszczały do szkół protestanckich, opuściły je w ciągu sześciu miesięcy, w przeciwnym wypadku byłyby podejrzane o herezję, a przez to nie mogłyby korzystać z sakramentów (Arrien, 1992, s. 509--511).

Duża liczba przedsięwzięć, niewystarczająca liczba kompetentnych ludzi, brak środków materialnych powodowały pogarszający się stan zdrowia biskupa Elorzy, u którego w 1966 roku można było zauważyć przemęczenie, wyczerpanie oraz rozczarowanie. Pomimo pogarszającego się stanu zdrowia i przecucia o zbliżającym się końcu życia, co było zauważalne w jego listach, biskup Elorza jednak nigdy się nie poddawał (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 53-57).

W listopadzie 1966 roku bp Martín Elorza udał się do Limy, aby odpocząć. Zmarł tamże 30 grudnia 1966 roku w opinii świętości. Dnia 2 lutego 2002 roku rozpoczęto jego proces beatyfikacyjny (Artola i Álvarez Gila, 2005, s. 64-69).

Obecnie w prałaturze Moyobamba pracuje 51 księży (w tym 5 Polaków) oraz jest erygowanych 25 parafii, podzielonych na 5 dekanatów. Posługują również siostry zakonne: Misjonarki św. Wincentego a Paulo, Oblatki Serca Jezusowego, Franciszkańki Niepokalanego Poczęcia NMP, Hermanas Mercedarias de la Caridad, Hijas de la Caridad, Religiosas de Nuestra Señora de la Compasión oraz Misioneras de Nuestra Señora del Pilar (Escudero López-Brea, 2023, s. 8-33).

Podsumowanie

Historia powstania Prałatury Moyobamba (Peru) pokazuje w jakich trudach Ewangelia dociera do Indian żyjących w odległych wioskach. Parafie w większych miasteczkach w Prałaturze, gdzie rezydują księża powstały wraz z przybyciem pasjonistów niewiele ponad 100 lat temu. Pomimo upływu czasu są one bardzo rozległe, a do każdej z nich należy po kilkadziesiąt wiosek. Nieocenioną pomocą w pracy duszpasterskiej są animatorzy, którzy przeżywają comiesięczne jednodniowe oraz

coroczne tygodniowe spotkania formacyjne. Bardzo dobrym znakiem jest dobrze funkcjonujące Niższe oraz Wyższe Seminarium Duchowne, w którym formuje się łącznie ponad 30 alumnów.

Bibliografia

- Arrien G., 1992, *Una esperanza en la Amazonia*, Curia Provincial PP. Pasionistas, Bilbao.
- Artola A.M. i Álvarez Gila O., 2005, *Mons. Martín Elorza, CP. Primer prelado de Moyobamba*, PP. Pasionistas Parroquia del Pilar, Lima.
- Astigarraga Lizarralde J.L., 1992, *La misión pasionista y la Nueva Evangelización*, Oficina de Prensa Vicariato Apostólico Bolívar, Yurimaguas.
- Benito J.A. (red.), 2006, *Libro de visitas de Santo Toribio Mogrovejo (1593-1605)*, PUC, Lima.
- Benito J.A., 2006, *Santo Toribio de Mogrovejo (II)*, [on-line] [https://ec.aciprensa.com/Naswiki/Santo_Toribio_de_Mogrovejo_\(II\)#.E2.80.9CY_estudiando_en_Valladolid.E2.80.9D](https://ec.aciprensa.com/Naswiki/Santo_Toribio_de_Mogrovejo_(II)#.E2.80.9CY_estudiando_en_Valladolid.E2.80.9D) [dostęp: 20.07.2023].
- Cuesta M., 1992, *La iglesia y los descubrimientos geograficos*, w: Borges P. (red.), *La Historia de la Iglesia en Hispanoamerica y Filipinas (siglos XV-XIX)*, t. 1, *Aspectos generales*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, s. 781-797.
- Escudero López-Brea R.A., 2023, *Directorio Prelatura Moyobamba 2023*, Prelatura de Moyobamba.
- Fernández García E., 2000, *Perú Cristiono. Primitiva evangelización de Iberoamérica y Filipinas, 1492-1600, e Historia de la Iglesia en el Perú, 1532-1900*, PUC, Lima.
- Mansilla Guevara D., 2000, *Conociendo Moyobamba. Guía estadística 2000* [on-line], https://www.inei.gob.pe/media/MenuRecursivo/publicaciones_digitales/Est/Lib0436/Libro.pdf [dostęp: 1.08.2023].
- Puig-Tarrats E., 2006, *Es hora de caminar. Santo Toribio de Mogrovejo*, Universidad Católica Santo Toribio de Mogrovejo, Chiclayo.
- Szyszkta T., 2015, *Redukcje jezuickie Maynas w Górnej Amazonii w XVII-XVIII wieku. Ujęcie historyczno-misjologiczne*, UKSW, Warszawa.